
Kompetence preiskovalcev gospodarske kriminalitete

VARSTVOSLOVJE,
letn. 17
št. 4
str. 439–450

Benjamin Jakupović, Danijela Frangež, Anton Dvoršek

Namen prispevka:

Namen prispevka je prikazati kompetence, ki jih za dobro opravljanje dela potrebujejo preiskovalci gospodarske kriminalitete.

Metode:

Prispevek je teoretični in temelji na pregledu literature. Z metodo dedukcije smo identificirali posebne kompetence, ki jih za uspešno delo potrebujejo preiskovalci gospodarske kriminalitete.

Ugotovitve:

Gospodarska kriminaliteta je škodljiv in neizogiben pojav ter poseben problem sodobne družbe, saj povzroča večmilijonske škode državnim proračunom. Za uspešno odkrivanje in preiskovanje tovrstnih kriminalnih ravnanj je treba imeti visoko usposobljene in kompetentne preiskovalce in strokovnjake iz različnih institucionalnih okolij, ki morajo delovati v specializiranih preiskovalnih skupinah. Preiskovalci morajo posedovati različne kompetence, še posebej pa dobre komunikacijske sposobnosti in analitične veščine. Imeti morajo znanje o kriminalistiki, pravu, ekonomiji, bančništvu, računovodstvu in informatiki ter razumeti specifikko gospodarskega poslovanja pri gospodarskih družbah, finančnih institucijah, javnih zavodih in podjetjih.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

Prispevek je namenjen vodilnim v institucijah, ki se ukvarjajo z gospodarsko kriminaliteto, kot tudi drugim, ki jih ta problematika zanima.

UDK: 343.98+005.336.2

Ključne besede: gospodarska kriminaliteta, preiskovalci, kompetence, veščine, znanje

Competences of Economic Crime Investigators

Purpose:

The purpose of this paper is to present competences of economic crime investigators that are required for good work performance.

Methods:

The paper is theoretical and it is based on the literature review. The deduction approach was used to identify specific competences of economic crime investigators that are required for good work performance.

Findings:

Economic crime is a harmful and inevitable phenomenon, and a specific problem of modern society, causing several million in deficit to national budgets. In order to successfully detect and investigate such criminal offences it is necessary to have highly qualified and competent investigators and experts from various institutional environments that must cooperate in specialized investigative teams. Investigators must possess various competences, especially good communication and analytical skills. They should have knowledge of criminal investigation, law, economics, banking, accounting, IT, and they should understand the specifics of economic operations in business companies, financial institutions, public institutions and enterprises.

Originality/Value:

The paper aims at leaders of institutions dealing with economic crime, as well as others who are interested in this issue.

UDC: 343.98+005.336.2

Keywords: economic crime, investigators, competences, skills, knowledge

1 UVOD

V vsakdanjem življenju se soočamo z velikim problemom sodobne družbe, in sicer s pojavom kriminalitete. Tovrstno odklonsko ravnanje posameznikov predstavlja neizogiben in stalen pojav v globalnem svetu, saj je prisotno v različnih segmentih družbenega življenja. Negativni trend sprememb v moderni družbi poteka v smeri vedno večjega razslojevanja svetovnega prebivalstva na bogate in močne ter revne in šibkejše (Selinšek, 2006). Kriminaliteta se izvršuje na različne načine in je zelo škodljiva in nevarna. Gre za »skupek vseh tistih ravnanj ljudi, ki napadajo ali ogrožajo človekove temeljne vrednote, kot so njegovo življenje in telesna nedotakljivost, njegove svoboščine in pravice, njegovo premoženje in varnost, kakor tudi temeljne družbene vrednote, kot so družbena ureditev, varnost države in njene najpomembnejše institucije« (Ambrož, 2009: 31). V središču pozornosti znanstvene in strokovne pravne javnosti je tudi gospodarska kriminaliteta. Tovrstna kazniva dejanja predstavljajo spremljajoč dejavnik tako družbenega kot tudi gospodarskega razvoja in povzročajo večmilijonske škode državnim proračunom.

2 METODE

Prispevek je pregledni in teoretični. Temelji na analizi primarnih in sekundarnih virov. Z metodo dedukcije smo iz splošnih kompetenc in specifične preiskovanja gospodarske kriminalitete sklepali na posebne kompetence, ki jih za uspešno delo potrebujejo preiskovalci gospodarske kriminalitete. Vogrinc (2008) navaja, da deduktivni pristop raziskovalcu omogoča, da je sistematičen in analitičen. Z uporabo dedukcije z logičnim mišljenjem iščemo podobnosti med posebnim in splošnim oz. podobnosti specifičnega z že sprejetimi dejstvi (Rothchild, 2006).

3 SPLOŠNO O KOMPETENCAH

Ljudje smo različni, zato so na določenih področjih eni uspešnejši od drugih. Kompetence so tiste, ki omogočajo, da naše znanje učinkovito apliciramo v prakso, obvladamo probleme v različnih situacijah, smo pri delu uspešni, drugačni, »unikatni« in še kaj (Ivanuša-Bezjak, 2006). Slovar slovenskega knjižnega jezika obrazloži pojem kompetenca kot »obseg, mera odločanja, določena navadno z zakonom; pristojnost, pooblastilo« (Fran, 2015), pridevnik kompetenten pa kot »pristojen, pooblaščen« oziroma nekdo, »ki temeljito pozna, obvlada določeno področje; usposobljen, poklican« (Fran, 2015). Podobno piše tudi Verbinc (v Štefanc, 2012), ki za pojem kompetenca navaja, da je izraz latinskega izvora (*competentia*) in ga pojasni kot pristojnost, upravičenost ali pooblastilo do odločanja v čem, kot pristojno oblast pa tudi kot pogajanje, tekmovanje za kaj. V slovenski literaturi najpogostejšo opredelitev kompetenc navaja Svetlik (2005), ki sprejema definicijo Perrenouda, ki kompetence pojmuje kot zmožnosti vsakega posameznika, da zna aktivirati, uporabiti in povezati pridobljeno znanje, izkazovati svoje sposobnosti, spretnosti, vedenja in svoja stališča v zapletenih, raznovrstnih in nepredvidljivih ter težavnih okoliščinah. Kohont (2005) pri kompetencah natančneje opozarja na njihove ključne sestavine, in sicer na znanje, veščine, sposobnosti, osebnostne lastnosti, samopodobo, vrednote in motivacijo. Majcen (2009) kompetence razume kot tiste, ki jih človek potrebuje za opravljanje nalog na delovnem mestu, in tiste, ki jih zaposleni imajo. Meni, da kompetenten človek načrtovane cilje pri delu uspešno doseže takrat, kadar ima na voljo ustrezne kompetence. Kadar je nekdo nekompetenten, mora za pridobitev zaupanja posameznih nalog nekatere kompetence izboljšati, razviti ali pridobiti popolnoma nove.

Kompetence posameznika so pri njegovem vsakodnevem delovanju nedvomno eden bistvenih elementov za učinkovito in uspešno ter kakovostno opravljanje zahtevanih aktivnosti v različnih delovnih in življenjskih situacijah. Omogočajo mu posedovanje številnih sposobnosti, spretnosti, znanj, veščin, stališč, samopodobe kakor tudi različnih vzorcev mišljenja, motivacije, socialnih vlog in pogledov ter reakcij vsakega posameznika na določene situacije. Kompetence predstavljajo največjo vrlino in prednost posameznika v določeni organizaciji (Ivanuša-Bezjak, 2006). Kompetence so torej opredeljene kot skupek sposobnosti uporabe znanja in drugih zmožnosti, ki so potrebne za uspešno in učinkovito izvrševanje določenih nalog, opravljanje dela, uresničevanja ciljev ali odigravanje vloge v poslovnem procesu. Kompetence vsebujejo znanja, veščine, spretnosti, osebnostne in vedenjske lastnosti, prepričanja, motive, vrednote, samopodobo – vse, kar predstavlja ključ do uspeha pri delovnem opravilu in ne zgolj samo znanje. Za enostavnejše razumevanje lahko pojem kompetence opredelimo kot neke vrste vedenjske zapise, ki jih ljudje posedujejo v delovnih procesih (Gruban, 2007).

Pri kompetencah, kot so znanje, razne spretnosti, vedenjski vzorci, vrednote, stališča in podobno, ki se v kadrovske praksi iščejo pri posamezniku, smo zasledili tridelno razvrščanje, in sicer na:

1. *Ključne, temeljne ali generične kompetence* so tiste kompetence, ki so na nekem delovnem področju neizbežne, najpomembnejše, nujno potrebne.

Pri ključnih kompetencah človeka so mišljene njegove izrazite lastnosti, zmožnosti, ki ga naredijo zanimivega, s čimer se odlikuje oziroma kar mu pomaga uspešno dosegati cilje na posameznem področju delovanja (Majcen, 2009).

2. *Delovne specifične kompetence* izhajajo iz specifične narave vsakega delovnega mesta, so povezane z uspešnostjo posameznika v določeni vlogi, niso prenosljive med delovnimi opravili v organizaciji in so potrebne takrat, kadar želimo uspešno opraviti določeno nalogo (Kohont, 2005).
3. *Organizacijsko specifične kompetence* so znotraj organizacije delno prenosljive, izvedene iz poslanstva, vrednot in strategije organizacije ter povezane z uspešnostjo vsakega posameznika v organizaciji kot celoti (Kohont, 2005).

4 OPREDELITEV POJMA GOSPODARSKE KRIMINALITETE

Gospodarska kriminaliteta kot specifična oblika kriminalnih dejanj predstavlja škodljiv in resen problem v družbi, razvit tudi v celotni mednarodni sferi, saj zajema zelo različne pojavne oblike kaznivih dejanj. Čeprav se pojem uporablja že desetletja, do danes še ni splošno sprejete definicije, ker se zaradi družbenega razvoja in tehničnega napredka pojavljajo vedno nove oblike kaznivih dejanj na področju gospodarstva (Selinšek, 2006). Orlović (2009) navaja, da zakonske definicije gospodarske kriminalitete ni, saj je tovrstna problematika specifična, kompleksna in raznovrstna. Hitro se spreminja in je vezana tudi na posamezno geografsko in družbeno okolje (Ferme, 2013). Definiranje tega pojma je lahko tako restriktivno kot ekstenzivno. Restriktivni pristop pojmuje gospodarsko kriminaliteto kot skupek kaznivih dejanj, storjenih v sferi upravljaljskih, izvršnih in nadzornih funkcij v gospodarskih subjektih pri opravljanju gospodarske dejavnosti oziroma pri izmenjavi blaga na trgu. Pri ekstenzivnem pristopu gospodarska kriminaliteta vključuje kazniva dejanja, storjena tudi zunaj gospodarskih (družbenih) subjektov, če so le-te povezane z upravljanjem in koriščenjem (gospodarjenjem) premoženja (Orlović, 2009).

Gospodarjenje premoženja predstavlja ustvarjanje pravnih poslov v povezavi s premoženjem oziroma ustvarjanjem sprememb, vezanih na njen ekonomski ali pravni status. Pojavne oblike premoženja so vrednostni papirji, stvari in pravice. Premoženje se lahko pridobi, odtuji, posodi, obremenjuje, vlaga, prikriva, zmanjšuje, povečuje, prisvoji, utaji, prejme oziroma da komu koristi in podobno. Gospodarstvo je osredotočeno na gospodarjenje s premoženjem, medtem ko je gospodarska kriminaliteta negativno stanje gospodarskih tokov (Orlović, 2009).

Pečar (1973: 25) gospodarsko kriminaliteto pojmuje kot »moralno-etično, poklicno deviantno in kriminalno vedenje posameznikov iz določenih, navadno višjih plasti naše družbe, ki v razgibanem družbeno – gospodarskem življenju opravljajo dejanja, ki pogosto pomenijo zvižno in protipravno prilaščanje raznih dobrin in vrednosti«. Gospodarska kazniva dejanja tako povzročajo veliko materialno in posredno škodo, ki se kaže zlasti v slabši konkurenčnosti podjetij in brezposelnosti ljudi ob stečajih podjetij. S tem se nedvomno slabi ekonomski,

pravni in socialni razvoj vsake države (Dvoršek, 2008a; Lamberger, 2009; Selinšek, 2006). Gospodarska kriminaliteta posega v temelje demokratične države, ruši in destabilizira njene osnovne gospodarske, finančne in socialne elemente ter na raven posameznikove apercipije vnaša prepričanje o nedelovanju nadzornih institucij, kar slabi njegovo splošno doživljanje varnosti ter dejansko ogroža varnost in neodvisnost celotne družbe. Kot spremljajoč pojav se stalno spreminja v vseh segmentih družbenega življenja. Njene pojavne oblike so odvisne od družbene ureditve in gospodarskega sistema okolja, v katerem se pojavlja, veljavne zakonodaje, razvoja novih industrijskih tehnologij, računalništva in drugih dejavnikov (Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2012–2016, 2012).

Gospodarska kriminaliteta je pri poslovanju fizičnih in/ali pravnih oseb skupek protipravno izvršenih kaznivih dejanj, ki so lahko usmerjena zoper gospodarski sistem kot celoto, gospodarske subjekte in subjekte, ki so uporabniki blaga ali storitev iz gospodarskih dejavnosti ali so kakorkoli drugače povezani z gospodarstvom (Selinšek, 2006). Je edinstven pojav, ki velja za drugačnega od klasične kriminalitete, tako po splošnih značilnostih kot tudi po postopkih in metodah preiskovanja (Lamberger, 2009).

4.1 Posebnosti preiskovanja gospodarske kriminalitete

Preiskovanje gospodarske kriminalitete se bistveno razlikuje od drugih oblik kriminalitete. Osnovna razlika je predvsem v tem, da preiskovalci gospodarske kriminalitete ne opravljajo ogleda kraja kaznivega dejanja, ki pri klasični kriminaliteti predstavlja izvor zelo pomembnih prvih informacij o tem, kaj in kako se je zgodilo ter kdo bi utegnil biti storilec. Tudi način zbiranja (listinskih) dokazov se izvaja drugače kot pri zbiranju materialnih dokazov pri drugih oblikah kriminalitete. Klasične metode preiskovanja so za njih praktično neuporabne, kajti posledice gospodarskih kriminalnih ravnanj niso neposredno vidne in zaznavne. Tovrstnim preiskovalcem je zato treba poiskati drugačno strategijo iskanja sumljivih znakov (Dvoršek, 2001, 2008a, 2008b), saj je gospodarsko kriminaliteto težko odkriti. Izvršitev kaznivih dejanj je namreč vpeta v legalno poslovno dejavnost, kjer je vedenje storilca povsem normalno in običajno. Odkritje gospodarskih kaznivih dejanj je zato oteženo in večinoma prihaja s precejšnjim časovnim zamikom (Orlovič, 2009). Kazniva dejanja je mogoče odkriti s pregledom poslovne dokumentacije pri določenem gospodarskem subjektu, z zbiranjem obvestil, s prijavi anonimnih oseb, z objavo v sredstvih javnega obveščanja in drugimi kriminalističnotehničnimi opravili, ki preiskovalce privedejo do potencialnih storilcev (Lamberger, 2009). Slednji se sicer spretno prilagajajo novim pravnim predpisom in iščejo vedno nove možnosti za pridobitev protipravnega premoženja. Dodatni problem predstavljajo žrtve, ki prijavo opustijo, ker se počutijo sokrive, osramočene v javnosti in podobno (Dvoršek, 2000). Glede na to, da se gospodarska kriminaliteta izvršuje preko zapletenih in sofisticiranih poslovnih dogodkov, lahko preiskovalci začetne oz. osnovne informacije pridobijo (Dvoršek, 2008a):

- s prijavo oškodovancev (v morebitnih primerih goljufij individualnih oškodovancev, ki podajo prijavo);

- *s prijavo notranjih nadzornih služb* (prijave anonimnih oseb o domnevni obliki gospodarske kriminalitete, knjigovodsko osebje, prizadeti poslovni partnerji, ki so neupravičeno izrinjeni iz posla, odpuščeni delavci, najemodajalci prostorov določenih objektov, kjer se je skrivalo sumljivo blago);
- *s sumljivimi podatki o finančnih transakcijah* (posamezne nadzorne institucije morajo v skladu z zakonodajo poročati o tovrstnih podatkih);
- *z lastno dejavnostjo in opažanjem preiskovalcev* (analize podatkov o domnevnem bogatenju posameznih subjektov, o ponujanju visoko dobičkonosnih poslov, o stečajih, sumljivih odpisih terjatev, nenadnih nakupih ali prodaji vrednostnih papirjev, angažiranju davčnih ali drugih finančnih svetovalcev s sumljivo preteklostjo in podobno).

Preiskovalci si morajo torej zagotoviti večkanalno iskanje indicov, ki lahko kažejo na sum gospodarske kriminalitete. Za povečanje rizika razkritja storilcev je treba upoštevati različne dejavnike (Dvoršek, 2001):

- stečaji ali finančne izgube podjetij in na drugi strani škoda, ki jo zaradi goljufij utrpijo posamezniki in pravne osebe, kažejo na sum gospodarske kriminalitete;
- indici kriminalnega ravnanja so v primerih, ko je oškodovana država ali neidentificirani posamezniki in podjetja, bolj skriti;
- poleg neposredno vpletenih storilcev vedo za tovrstna kriminalna ravnanja tudi finančni, davčni in drugi svetovalci, knjigovodje, blagajniki in drugi, katerim je naloga prikazati navidezno legalno poslovanje;
- nekatere indice, kot so razni obiski »off shore centrov«, koriščenje uslug poslovnih partnerjev, ki so pridobili posle na javnih razpisih, izkoriščanje subvencij v nasprotju z njihovim namenom, uporaba nepremičnin, ki so v formalni lasti tretjih oseb, odlaganje odpadkov na neprimernih lokacijah in podobne dejavnosti, lahko zazna tudi širša javnost in jih posreduje preiskovalcem;
- interni kontrolni mehanizmi v gospodarskih in drugih organizacijah lahko zaradi poznavanja specifične kritičnih mest hitreje zaznajo indice, ki kažejo na sum gospodarske kriminalitete (borzni posredniki, ocenjevalci škodnih primerov v zavarovalnicah, komisije raznih natečajev in delitev subvencij ter drugih oblik proračunske porabe, operaterji v bančnem oziroma finančnem poslovanju).

Večja transparentnost delovanja gospodarskih in drugih institucij (npr. finančne uprave, bank, zavarovalnic, podjetij, ki trgujejo z nepremičninami, registracijskih sodišč) bi preiskovalcem dodatno pripomogla k okrepitvi indicov, ki bi kazali na gospodarsko kriminaliteto. Vendar ima transparentnost tudi svoje meje, ki jih ni mogoče prekoračiti. Te omejitve so predvsem komercialne narave, kajti poslovanje borz poteka s tajnostjo določenih podatkov, saj mora biti ljudem zagotovljena pravica do varstva zasebnosti (Dvoršek, 2001). Dvoršek (2005) tako navaja, da so preiskovalcem na področju odkrivanja, preiskovanja in dokazovanja nujno potrebno orodje tako imenovane finančne preiskave. Spremljanje in analiziranje sumljivih finančnih in drugih analiz podatkov preiskovalcem

omogoča odkritje morebitnega namena finančnih goljufij oziroma identifikacijo posameznih osumljencev. Van Duyne et al. (v Dvoršek, 2005) tovrstne preiskave pojmujejo kot proces zbiranja, selekcioniranja, plemenitenja, preverjanja, predelave in analize finančnih ter s financami povezanih podatkov, potrebnih za kazensko pravosodje.

Pri preiskovanju gospodarske kriminalitete je oteženo tudi zbiranje dokaznega gradiva. Preiskovalci gospodarske kriminalitete morajo biti zato zadostno usposobljeni za preiskovanje, kar pomeni, da morajo poleg policijskega znanja obvladati še številna druga znanja s področja ekonomske dejavnosti (poznavanje zakonov, podzakonskih aktov in pravil, ki urejajo finančno poslovanje, računovodstvo, zunanje trgovinsko poslovanje, borzništvo itd.). Zaradi globalizacije gospodarskega poslovanja in izginjanja mednarodnih meja postaja gospodarska kriminaliteta vedno bolj mednarodna (Lamberger, 2009), povezana je tudi z organizirano kriminaliteto (Dvoršek, 2000; Lamberger, 2009). Multidisciplinarnost pri preiskovanju je torej ključna, saj »zagotavlja optimalno izrabo in izmenjavo informacij, znanja in izkušenj, ki jih imajo različne institucije v državi« (Jevšek, 2010: 313). Specializirane preiskovalne skupine so pri svojem delu zaradi optimalnega varovanja tajnih podatkov in podatkov, pomembnih za potek postopkov v posameznih preiskavah, zaradi skupnega sedeža učinkovitejše (Jevšek, 2010). Njihovo delo je hitrejšo, celovitejše in bolj usklajeno (Bobnar, 2013). Ob tem je treba omeniti kadrovske podhranjenost in preobremenjenost policije¹ ter tožilstva kot tudi zakonodajne pomanjkljivosti in pomanjkanje denarnih sredstev za financiranje državne uprave (Jager in Šugman Stubbs, 2013).

Odkrivanje in preiskovanje gospodarske kriminalitete je torej specifično, saj od preiskovalcev zahteva drugačna znanja kot od preiskovalcev klasične kriminalitete. Za uspešno preiskovanje gospodarske kriminalitete je treba imeti na voljo visoko usposobljen, učinkovit in strokovni kader s posedovanjem mnogoterih kompetenc na različnih področjih gospodarskega poslovanja, kajti na drugi strani so visoko izobraženi, inteligentni in (večinoma) izkušeni storilci gospodarske kriminalitete.

5 KOMPETENCE PREISKOVALCEV GOSPODARSKE KRIMINALITETE

Preiskovalci oblik gospodarske kriminalitete morajo imeti poleg znanja o kriminalistiki, kazensko procesnem pravu in kazenskem pravu tudi znanje o knjigovodstvu, računovodstvu², bančništvu, poslovnem in finančnem poslovanju, kreditnem in revizijskem poslovanju itd. Svoje delo morajo opravljati v skladu

1 Ferme (2013) navaja, da je bilo na dan 25. 1. 2013 od 271 sistematiziranih delovnih mest kriminalistov v oddelkih za gospodarsko kriminaliteto SKP PU, v Sektorju za gospodarsko kriminaliteto UKP GPU in NPU UKP GPU samo 232 zasedenih mest. Ob tem je treba omeniti, da se je kljub temu od leta 2002 število preiskovalcev gospodarske kriminalitete povečalo za 111.

2 Kolar in Zdošek (2013) navajata, da rezultati raziskave, ki sta jo izvedla, kažejo, da intervjovane osebe, zaposlene v policiji in državnem tožilstvu, menijo, da nimajo zadostnega znanja o računovodstvu, da bi kaznivo dejanje, ki je povezano z računovodstvom in/ali računovodskim poročanjem, preiskovale samostojno. Avtorja glede na rezultate raziskave predlagata, da bi se pri preiskovanju gospodarskih kaznivih dejanj uporabljalo tudi forenzično računovodstvo.

z ustavnimi določili in pri izvajanju policijskih pooblastil spoštovati človekove pravice in temeljne svoboščine (Ministrstvo za notranje zadeve, Policija, n. d.). Holz (1999) navaja, da morajo preiskovalci gospodarske kriminalitete imeti:

- znanje o komercialnem, trgovinskem, knjigovodskem, revizijskem, borznem, bančnem in kreditnem poslovanju ter pravu vrednostnih papirjev;
- znanje o gospodarskem, pogodbenem, civilnem, družbenem in kazenskem ter kazensko procesnem pravu;
- znanje o kriminalistični taktiki (iskanje in analiziranje pridobljenih informacij–zbiranje obvestil, vodenje razgovorov, zaslišanje osumljencev, pregledovanje in analiziranje bilančnih stanj v podjetjih, bankah ter ocenjevanje zaseženih poslovnih listin) in o kriminalističnotehničnih metodah (preiskovanje rokopisov, tipkanih besedil in listin);
- znanje o pravnih predpisih s področja zaposlovanja (preprečevanje dela na črno), inšpekcijskega nadzora, preprečevanja pranja denarja in gospodarskega vohunstva;
- znanje o policijski, davčni, protikorupcijski, stečajni, nepremičninski, konkurenčni, in insolvenčni zakonodaji;
- znanje o računalniški in informacijski tehnologiji (računalniška kriminaliteta);
- interes po aktualnih pravnih vprašanjih in obsežnih preiskovalnih postopkih (odvzem premoženjske koristi);
- druga uporabna znanja (psihologija, organizacija dela, etika in podobno).

Preiskovalci gospodarske kriminalitete morajo posedovati kompetence za reševanje problemov ter analitične in komunikacijske veščine (Champlain College, n. d. B).³ Biti morajo natančni in predani. Pomembne so njihove vrednote in moralnost. Imeti morajo sposobnost sumiti, dvomiti ter opaziti drobne pomembnosti, ki lahko nakazujejo na kaznivo dejanje. Večletne izkušnje in osebnostne lastnosti posameznega preiskovalca so zato zelo pomembne. Zanimanja za opravljanje takšnega dela se namreč ne da naučiti. Prav tako morajo preiskovalci biti neprestano pozorni, transparentni, motivirani v življenju in po naravi radovedni in željni za odkrivanje nečesa novega ali neznanega. Obvladati morajo komuniciranje ter odlično delovati v preiskovalni skupini (Dvoršek, 2008a; Maver et al., 2004; Osterburg in Ward, 2000), kjer poleg izkušenih kriminalistov s področja gospodarske kriminalitete in korupcije delujejo tudi ekonomski, finančni in davčni strokovnjaki ter računalniški forenziki (Dvoršek, 2008a). Izmenjava znanj in izkušenj v takšnih multidisciplinarnih preiskovalnih skupinah, v katerih so združena pravno znanje in izkušnje tožilca, znanje kriminalistične taktike, tehnike in metodike ter znanje drugih strokovnjakov, je pomembna za uspešnost preiskovanja (Bobnar, 2013). Bobnar (2013: 163) zato izpostavlja strokovno usposobljenost preiskovalcev, »ki so sposobni opravljati

³ *Te kompetence in veščine med drugim navajajo med kompetencami, ki si jih s študijem gospodarske kriminalitete pridobijo študenti na Champlain College v ZDA (Champlain College, n. d. A). Študijski program gospodarske kriminalitete študentom daje možnost načrtovanja kariere in pridobivanja dodatnega znanja z udeležbo na raznih tečajih s področja računovodstva, kazenskega pravosodja, računalniške forenzike in digitalnega preiskovanja (Champlain College, n. d. C).*

svoje naloge v multidisciplinarni specializirani preiskovalni skupini«, tudi v sodelovanju s pristojnimi organi tujih držav (Veber Šajn, 2013). Preiskovalci morajo zato posedovati znanje s področja mednarodnega prava, saj gospodarska kriminaliteta pridobiva vedno večje mednarodne razsežnosti in postaja vedno bolj organizirana. To za preiskovalce pomeni dodatni napor in jim predstavlja določene ovire tako pri odkrivanju kot pri dokazovanju kaznivih dejanj (Dvoršek, 2008a). Njihovo sodelovanje z drugimi, zlasti v smislu izmenjave medsebojnih informacij, je zato še pomembnejše.

Naslednja pomembna sposobnost preiskovalcev je teoretično znanje uporabiti v praksi pri konkretnih primerih. Krepiti morajo logično mišljenje, ustvarjalnost in intuicijo. Pri tem je treba upoštevati, da je več tipov preiskovalcev, ki imajo različne sposobnosti mišljenja, zaznavanja in komuniciranja, zato se njihova uspešnost opravljanja posameznih preiskovalnih in operativnih dejanj razlikuje (Maver et al., 2004). Frangež in Podbregar (2009) navajata, da je uspeh preiskave v veliki meri odvisen od motivacije in sposobnosti preiskovalca. Za dobro opravljeno delo je torej pomembna motivacija in osebna zainteresiranost za tovrstno preiskovanje. Preiskovalci morajo biti večji strateškega, kreativnega in analitičnega mišljenja. Svoje delo morajo opravljati samostojno, dosledno, profesionalno, etično, pošteno in korektno. Pri delu se morajo zavedati lastnih pomanjkljivosti ter se iz njih učiti. Kompetence, ki naj bi jih posedovali preiskovalci gospodarske kriminalitete, predstavljamo v tabeli 1.

Kompetence	Opis
Osebnostne in vedenjske	Te kompetence so povezane z osebnostnimi karakteristikami preiskovalca, ki vključujejo spretnosti učinkovitega komuniciranja, sodelovanja, prilagajanja na predlagane spremembe ter zmožnosti strateškega, kreativnega, analitičnega mišljenja oziroma izražanja. Delo morajo opravljati samostojno, dosledno, profesionalno, etično, pošteno in korektno. Pri delu se morajo zavedati lastnih pomanjkljivosti ter se iz njih učiti.
Poklicno specifične	Temeljijo na znanju in veščinah, ki jih za svoje delo potrebujejo preiskovalci. Zahtevano je znanje z različnih področij, npr. kriminalistike, prava, ekonomije, bančništva, računovodstva, informatike itd.
Tehnične	Nanašajo se na posedovanje in uporabo tehničnih, strokovnih znanj na področju informacijske in komunikacijske tehnologije ter obvladovanje programske in strojne opreme.
Praktične	Zajemajo predhodne, večletne praktične izkušnje kriminalističnega preiskovanja in opravljanje preiskovalnih dejanj v skladu z zakonskimi pooblastili (hišne preiskave, zbiranje obvestil, zaseg predmetov, zaslišanje, finančne preiskave itd.).
Interpersonalne	Obsegajo ustrezno, učinkovito sodelovanje in povezovanje tako s policijo, (specializiranim) državnim tožilstvom, nadzornimi institucijami (uradi, inšpekcije, finančna uprava itd.) kot tudi s splošno javnostjo.
Mednarodne	Preiskovalci potrebujejo tudi znanje s področja mednarodnega kazenskega prava. Pomembno je tesno in kvalitetno medsebojno sodelovanje ter izmenjavanje informacij s tujimi preiskovalci.

Tabela 1:
Kompetence preiskovalcev gospodarske kriminalitete

6 ZAKLJUČEK

Kompetence so vrsta znanj, spretnosti, sposobnosti in veščin, ki so v današnjem, spreminjajočem se svetu nujno potrebne, ne samo na področju preiskovanja

kriminalitete, temveč tudi v drugih poslovnih okoljih. Vendar za delovno uspešnost in učinkovitost posamezne osebe na zahtevanem delovnem mestu niso zadostne zgolj kompetence. Bistveno vplivajo tudi ostale lastnosti vsakega posameznika, kot npr. vrednote, motivi, osebnostne lastnosti, morebitne izkušnje itd.

Odkrivanje in preiskovanje gospodarske kriminalitete je kompleksno in zahtevno. Preiskovalci morajo zato imeti znanje z različnih področij (npr. kriminalistike, prava, ekonomije, bančništva, računovodstva, informatike itd.) ter razumeti specifiko tovrstnih kaznivih dejanj (npr. da se ne opravi klasični ogled kraja kaznivega dejanja). Biti morajo komunikacijsko spretni ter sposobni kvalitetnega medsebojnega sodelovanja in izmenjave informacij z drugimi institucijami (npr. z (specializiranim) državnim tožilstvom, finančno upravo itd.), saj se bodo le tako učinkovito in uspešno zoperstavili tovrstni kriminaliteti. Imeti morajo primerne osebnostne kompetence (pozornost, radovednost, vztrajnost in motiviranost v življenju) kot tudi razvite analitične veščine, ko se pri preiskavah zahteva povezava med seboj različnih vidikov znanj z različnih področij v smislu spremljanja sumljivih finančnih in blagovnih tokov. Poleg teoretičnih znanj morajo posedovati tudi znanje o opravljanju preiskovalnih dejanj oziroma postopkov v skladu z zakonskimi pooblastili. Obvladati morajo kriminalistično taktiko, tehniko in metodiko preiskovanja gospodarske kriminalitete v praksi. Poznati morajo različne oblike gospodarske kriminalitete ter slediti vsem spremembam pojavnih oblik, ki jih uporabljajo storilci, da bi bili korak pred preiskovalci.

Usposabljanje preiskovalcev gospodarske kriminalitete bi zato moralo biti stalno in obvezno. Na eni strani je ključno dodatno znanje nameniti predvsem tistim, ki so šele začeli delovati v takšnih specializiranih organizacijskih enotah (Holz, 1999). Na drugi strani pa je pomembno stalno izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje preiskovalcev, ki tovrstno delo že opravljajo. Na seminarjih, kjer bi poleg preiskovalcev sodelovali predstavniki drugih institucij (tožilstvo, sodišče, finančna uprava, banke itd.), bi lahko razpravljali o novitetah v preiskovalni in sodni praksi. Z analizo primerov bi lahko odkrili pomanjkljivosti in izboljšali kvaliteto dela v prihodnje. Smiselno bi bilo skupno usposabljanje s tujimi preiskovalci, saj gospodarska kriminaliteta vse pogosteje prestopa državne meje. Glede na potrebe pri preiskovanju pa bi kazalo razmisliti tudi o specializiranem izobraževanju posameznikov na ekonomskih in pravnih fakultetah.

UPORABLJENI VIRI

- Ambrož, M. (2009). Kazensko pravo, splošni del. V M. Erbida-Golob (ur.), *Kriminaliteta in kazensko pravo – deviantna ravnanja in socialnopatološki pojavi* (str. 31–39). Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Bobnar, T. (2013). Delovanje specializiranih preiskovalnih skupin kot (nov) izziv pri preiskovanju gospodarske kriminalitete. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(2), 163–168.
- Champlain College. (n. d. A). *About Champlain*. Pridobljeno na <http://www.champlain.edu/about-champlain>

- Champlain College. (n. d. B). *Learning outcomes*. Pridobljeno na <http://www.champlain.edu/cyber-security/online-economic-crime-investigation-degree/economic-crime-degree-outcomes>
- Champlain College. (n. d. C). *Online BS in economic crime investigation*. Pridobljeno na <http://www.champlain.edu/cyber-security/online-economic-crime-investigation-programs>
- Dvoršek, A. (2000). *Kriminalistična strategija omejevanja gospodarskega kriminala* (Doktorska disertacija). Ljubljana: Pravna fakulteta.
- Dvoršek, A. (2001). Potenciali preiskovalcev kot element oblikovanja koncepta strategij(e) omejevanje gospodarskega kriminala. *Varstvoslovje*, 3(3), 149–158.
- Dvoršek, A. (2005). Kriminalistično strateški vidiki finančnih preiskav v Sloveniji. V A. Dvoršek in L. Selinšek (ur.), *Problematika finančnega kriminala v Sloveniji* (str. 7–17). Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede in Pravna fakulteta.
- Dvoršek, A. (2008a). *Kriminalistična metodika*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Dvoršek, A. (2008b). *Kriminalistična strategija*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Ferme, J. (2013). Soočanje slovenske policije z gospodarsko kriminaliteto na sistemski ravni. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(2), 122–139.
- Fran: slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. (2015). Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.
- Frangež, D. in Podbregar, I. (2009). Competencies of the child (sexual) abuse investigators. *Varstvoslovje*, 11(4), 559–573.
- Gruban, B. (2007). *Zakaj kompetence (ni)so družboslovna znanstvena fantastika?* Pridobljeno na <http://www.dialogos.si/slo/objave/clanki/kompetence/>
- Holz, K. (1999). Zur Fortbildung von Wirtschaftskriminalisten. *Kriminalistik*, 53(6), 407–410.
- Ivanušič-Bezjak, M. (2006). *Zaposleni — največji kapital 21. stoletja*. Maribor: Založba Pro-Andy.
- Jager, M. in Sugman Stubbs, K. (2013). Za več preventive pri obvladovanju gospodarske kriminalitete. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(2), 154–162.
- Jevšek, A. (2010). Ustanovitev Nacionalnega preiskovalnega urada v Sloveniji kot odziv na sodobne – nekonvencionalne oblike kriminalitete. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 61(3), 307–314.
- Kohont, A. (2005). Kompetence v kadrovski praksi. V M. S. Pezdirc (ur.), *Razvrščanje kompetenc* (str. 30–48). Ljubljana: GV Izobraževanje.
- Kolar, I. in Zdolšek, D. (2013). Zaznave o forenzičnem računovodstvu v povezavi s preiskovanjem gospodarskih kaznivih dejanj. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(2), 182–194.
- Lamberger, I. (2009). *Gospodarski kriminal: gradivo za predmet Gospodarska kriminaliteta*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
- Majcen, M. (2009). *Management kompetenc: izdelava modela kompetenc ter njegova uporaba za razvoj kadrov in za vodenje zaposlenih k doseganju ciljev*. Ljubljana: GV Založba.
- Maver, D. et al. (2004). *Kriminalistika*. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije. Ministrstvo za notranje zadeve, Policijska (n. d.). *Policijska pooblastila*. Pridobljeno na <http://www.policijska.si/index.php/policijska-pooblastila>

- Orlović, A. (2009). Gospodarski kriminalitet u Kaznenom zakonu – modus operandi (ekonomski aspekt). *Policijska sigurnost*, 18(1), 1–25.
- Osterburg, J. W. in Ward, R. H. (2000). *Criminal investigation: A method for reconstruction the past* (3rd ed.). Cincinnati: Anderson Publishing.
- Pečar, J. (1973). »Kriminaliteta belega ovratnika« in družbeno nadzorstvo. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 24(1), 25–38.
- Resolucija o nacionalnem programu preprečevanja in zatiranja kriminalitete za obdobje 2012–2016. (2012). *Uradni list RS*, (83/12).
- Rothchild, I. (2006). *Induction, deduction, and the scientific method: An eclectic overview of the practice of science*. Pridobljeno na http://www.ssr.org/sites/ssr.org/files/uploads/attachments/node/16/rothchild_scimethod.pdf
- Selinšek, L. (2006). *Gospodarsko kazensko pravo*. Ljubljana: GV Založba.
- Svetlik, I. (2005). Kompetence v kadrovski praksi. V M. S. Pezdirc (ur.), *O kompetencah* (str. 12–27). Ljubljana: GV Založba.
- Štefanc, D. (2012). *Kompetence v kurikularnem načrtovanju splošnega izobraževanja*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Veber Šajn, M. (2013). Procesnopravne predpostavke in delovanje skupnih preiskovalnih skupin. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 64(2), 169–174.
- Vogrinc, J. (2008). *Kvalitativno raziskovanje na pedagoškem področju*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

O avtorjih:

Benjamin Jakupović, univ. dipl. var., študent magistrskega študijskega programa Varstvoslovje na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, Ljubljana. E-mail: beni.jakupovic@gmail.com

Dr. Danijela Frangež, predstojnica Katedre za kriminalistiko na Fakulteti za varnostne vede Univerze v Mariboru, Ljubljana. Docentka za kriminologijo in članica EUROPOL-ove platforme za strokovnjake na področju spolnega izkoriščanja otrok. E-mail: [danijela.frangez@fvv.uni-mb.si](mailto:danjela.frangez@fvv.uni-mb.si)

Dr. Anton Dvoršek, izredni profesor za kriminalistiko, Fakulteta za varnostne vede Univerze v Mariboru, Ljubljana. E-mail: anton.dvorsek@fvv.uni-mb.si